

DE KLOKKEN LUIDEN WEER IN FOCHTELOO

Burgemeester Jack Werkman luidde op het kerkhof van Fochteloo de gerestaureerde klok op 12 december 2023 in. Foto SBOF

Het uitgestrekte veenlandschap op de grens van Friesland en Drenthe herbergt natuurgebied het Fochteloërveen. Een van de laatste hoogveengebieden in heel West-Europa en de natuurlijke habitat van kemphanen, kraanvogels en blauwe kiekendieven. Na groot-schalige afgraving voor de turfwinning kocht Natuurmonumenten in 1938 de eerste 200 hectare in het Fochteloërveen aan om het kwetsbare hoogveen veilig te stellen. Aan de rand van dit veen ligt het 350 zielen tellende Fochteloo. Op dinsdag 12 december 2023 werd op het kerkhof alhier de gerestaureerde klokkenstoel feestelijk in gebruik genomen.

Kersverse burgemeester Jack Werkman van gemeente Ooststellingwerf had de eer de klok ceremonieel in te luiden onder het wakend oog van zo'n dertig genodigden. Geen slechte opkomst vond voorzitter Jan Koops, van de SBOF, Stichting Begraafplaatsen Oosterwolde en Fochteloo, die in het dorpshuis een uiteenzetting gaf over de geschiedenis en de restauratie van het rijksmonument. De burgervader kreeg vooraf een korte instructie: vroeger droeg de klokkenluider een pet, zijn handen mochten tijdens het trekken aan het klokkentouw niet boven de pet uitkomen. En verder: een cadans aanbrengen in het luiden.

Primitief

In *Neerlands volksleven* (1920) beschrijft D.J. van der Ven de klokkentoren als volgt: 'de sobere bonkige klokhuisen met hun grauwbroune balkengevaarten en hun vrijhangende klokken [...] in al hun archaïstischen eenvoud prachtige voorbeelden van een constructieven carillon-torenbouw in zijn allerprimitiefsten vorm'. De 'primitieve' klokken werden geluid ter alarmering van de bevolking bij rampen, maar ook op begrafenissen (nog altijd), waarbij een voorgeschreven aantal klokslagen de overledene

hielp bij de oversteek. Voor mannen, vrouwen en kinderen waren er verschillende luidvoorschriften.

Omhoog en omlaag

De eerste beschrijving van een klokkenstoel stamt uit 1558 en staat in de uitspraak van een conflict over kerk en toren tussen Buweklooster en de parochie Harkema-Opeinde. Dat klokkentorens in armlastige gemeenten zijn gebouwd vanwege de relatief lage kosten, is een logische gedachtegang, maar toch zijn er ook weelderige stenen exemplaren te vinden. In Friesland staan nog zo'n zestig losstaande klokkenstoelen, waarvan in de meeste één luidklok hangt. In elf ervan, waaronder die in Fochteloo, hangen twee klokken.

Deze klokkenstoel komt al voor op een tekening uit 1721. Daarop staat hij naast een kerk die in 1837 is afgebroken, maar waarvan de contouren op het oude kerkhof gemarkeerd zijn. De klokken zijn in de veertiende eeuw gegoten door waarschijnlijk dezelfde (anonieme) gieters en dragen geen opschrift, maar hebben wel drie was- of touwranden: de bovenste met een omhoog wijzende en de onderste met een omlaag wijzende lus. Die lussen verwijzen mogelijk naar Maria met het kind

Jezus. De grote klok weegt 242,2 kg en heeft een onderdoorsnede van 73 cm. De kleine klok weegt 212 kg en heeft een onderdoorsnede van 69 cm. Tijdens de oorlog zijn deze klokken opgeslagen in Giethoorn, waardoor is voorkomen dat ze werden omgesmolten tot wapentuig. In 2012 zijn de klokken in Duitsland gerestaureerd.

Nominatie

Op het kerkhof wordt niet meer begraven, waardoor het onderhoud ervan louter een kostenpost is. Dit geldt mede voor het muurtje, het hekwerk en de circa vijftig grafmonumenten. De SBOF ziet dit als cultureel erfgoed en beheert het geheel daarom als goed rentmeester. Deze werkwijze heeft geleid tot nominatie voor de Gouden Terebinth 2024. De stichting moest het opnemen tegen de Stichting tot instandhouding Begraafplaats Groenesteeg en Vrienden van Beth Chaim, de Joodse begraafplaats in Veenendaal. Bij het ter perse gaan van deze editie was de uitslag nog niet bekend. Kijk op terebinth.nl en zie wie inmiddels de Gouden Terebinth in ontvangst heeft mogen nemen.

Afgebroken luidarm

Uit een rapport van Monumentenwacht Fryslân van eind 2019 bleek dat herstel nodig was, omdat het niet meer veilig was de klokken te luiden. Een herhaling van 19 februari 1885 moest voorkomen worden.

Op die bewuste datum, de verjaardag van koning Willem III, overleed de negentienjarige Marten Koopmans toen tijdens het luiden de luidarm afbrak en Marten achterover viel. De onfortuinlijke jongeling ligt op slechts enkele meters van de klokkenstoel begraven. Een QR-code bij zijn graf leidt naar zijn verhaal op de website van de SBOF.

Het is een van de ongeveer veertig verhalen over in Oosterwolde en Fochteloo begraven personen.

Veilig

Met het Project Fochteloo lanceerde de stichting in 2020 een herstelplan voor het klokhuis en het kerkhof waarop het staat. De eerste fase van het projectplan behelsde de restauratie van het muurtje en het hekwerk langs het kerkhof. Vrijwilligers haalden het hek uit elkaar en bouwden het weer op, nadat het was gezandstraald en voorzien van een poedercoating in de originele kleur. Aan de hand van het periodieke inspectierapport van 2019 werd de klokkentoren zelf aangepakt. Op 10 mei 2023 werd hij ontmanteld en overgebracht naar een werkplaats in Sneek. De noordwestkant had het meest te lijden gehad. Hiervan moesten veel elementen in hun geheel vervangen worden. Alle oude toognagels (houten spijkers) zijn vervangen door nieuwe. De verflaag is verwijderd, zodat het hout weer zichtbaar is. Het asbest dak is vervangen door leien. Ook aan de poeren waarop het gevaarte rust, moest het nodige hersteld worden. Door deze restauratie is ook de klokkenstoel, in elk geval voorlopig, bewaard gebleven.

Tjitske Zuiderbaan, met medewerking van Jan Koops

De restauratie werd mede mogelijk met financiële steun van het Rijk, de provincie Friesland en een aantal fondsen, te weten Fonds Ooststellingwerf, de Haubois Bootsma Stichting, Meindersma Siebenga Stichting, Hendrik Muller Fonds, Gravin van Bylandt Stichting, Van Heloma Stichting, PW Janssen's Friesche Stichting en het Landbouwfonds.

Klokkenstoel in Fochteloo vóór de restauratie. Foto kdj-fotografie.nl